

Verbum E-ISSN 2538-8746

2022, vol. 13, DOI: <https://dx.doi.org/10.15388/Verb.30>

Grįžusių emigrantų vaikų kalba: kelios įžvalgos

Lina Bikelienė

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, Vilnius

El. p. lina.bikeliene@flf.vu.lt

Orcid ID <https://orcid.org/0000-0002-4696-912X>

Moksliniai interesai: besimokančiųjų kalba, lietuvių besimokančiųjų anglų kalbos ypatumai.

Rita Juknevičienė

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, Vilnius

El. p. rita.jukneviciene@flf.vu.lt

Orcid ID <https://orcid.org/0000-0001-8222-4427>

Moksliniai interesai: svetimųjų kalbų įsisavinimas, kalbos gebėjimų testavimas, pastoviųjų žodžių junginių tyrimai.

Nida Poderienė

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, Vilnius

El. p. nida.poderiene@flf.vu.lt

Orcid ID <https://orcid.org/0000-0002-4602-2761>

Moksliniai interesai: vaikų ir jaunimo kalba, kalbinės nuostatos, lietuvių kalbos švietimo politika.

Joana Pribušauskaitė

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, Vilnius

El. p. joana.pribusauskaite@flf.vu.lt

Orcid ID <https://orcid.org/0000-0002-2388-0747>

Moksliniai interesai: lingvodidaktika, kalbos testavimas.

Aurelija Tamulionienė

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, Vilnius

El. p. aurelija.tamulioniene@flf.vu.lt

Orcid ID <https://orcid.org/0000-0003-0728-1856>

Moksliniai interesai: jaunimo kalba, kalbinės nuostatos, sakytinė ir rašytinė kalba.

Santrauka. Straipsnyje pristatoma grįžusių emigrantų vaikų lietuvių kalbos apžvalga, remiantis 2021–2022 metais vykdyto projekto „Grįžusių emigrantų vaikų kalbinė integracija: lietuvių kalbos kompetencija ir jos ugdymas“ (LMT sutartis Nr. S-REP-21-1) duomenimis. Tyrimo medžiaga atrinkta iš projekto metu sukauptų dviejų lietuvių kalbos grįžusių (KG) ir nuolat Lietuvoje gyvenusių (KL) vaikų tekstynų, kurių medžiagą sudaro 2021 m. aštuoniose Lietuvos mokyklose surinkti empiriniai tyrimo duomenys. Į tyrimo imtį įtraukti iš anglakalbių šalių į Lietuvą prieš 1–2 metus grįžę 8–12 metų vaikai ir tokio pat amžiaus Lietuvoje nuolat gyvenę vaikai. Šiuo

straipsniu siekiama nustatyti KG ir KL vaikų kalbinės raiškos skirtumus lyginant dažninius žodžių sąrašus ir apžvelgiant keletą pasirinktų kalbos dalių: veiksmažodį, daiktavardį ir būdvardį. Paaiškėjo, kad KG ir KL kalbinėje raiškoje žymesnių veiksmažodžio, daiktavardžio ir būdvardžio vartojimo dažnumo skirtumų nenustatyta. Įvertinus tekstynų medžiagą, matyti, kad pagal turimus kalbos gebėjimus ir žinias grįžę vaikai geba gana laisvai bendrauti kasdienėmis temomis ir jų kalbos raiška yra panaši į Lietuvoje augusių bendraamžių kalbą.

Esminiai žodžiai: grįžusių emigrantų vaikų kalba, vaikų kalbos tekstynas, mokinių rašytinė kalba, mokinių sakytinė kalba, dvikalbiai vaikai.

The Language of Returning Emigrant Children: Preliminary Insights

Abstract. The article overviews the Lithuanian language of returning emigrant children. It is based on the project “Linguistic Integration of Returning Emigrant Children: Proficiency in Lithuanian and its Development” (RCL Agreement No. S-REP-21-1), implemented in 2021–2022. The data were selected from two Lithuanian language children’s corpora (returning emigrant children (KG) and permanently residing in Lithuania children (KL)) collected during the project at eight Lithuanian schools. The corpora consist of the Lithuanian language production by children aged 8–12 who returned to Lithuania from English-speaking countries 1–2 years ago and by their peers in Lithuania. The article aims to identify differences in the linguistic expression of KG and KL by comparing the word frequency lists and overviewing verb, noun, and adjective. The quantitative findings show no significant differences in the use of the selected parts of speech. The results suggest that according to the available language skills and competences, the returning emigrant children can communicate on everyday topics quite freely, and their linguistic expression is similar to the language of their peers in Lithuania.

Keywords: language of returning emigrant children, children’s language corpus, learners’ written language, learners’ spoken language, bilingual children.

JEL Code: G35

Copyright © 2022 Lina Bikelienė, Rita Juknevičienė, Nida Poderienė, Joana Pribušauskaitė, Aurelija Tamulionienė. Published by [Vilnius University Press](#). This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Pateikta / Submitted on 12.05.22

Įvadas

XXI a. vadinamas „migracijos amžiumi“, Lietuva ne išimtis – nuo 2008 m. tebesitęsia didžiulė emigracijos banga. Kintanti geopolitinė situacija, ekonominė migracija, o nuo 2017 m. gerokai išaugęs ir grįžtamosios migracijos mastas skatina tyrėjus skirti dėmesio lietuvių kaip paveldėtosios kalbos ugdymo problemoms. Lietuvos mokinių registro 2017 m. duomenimis, iš 345 į Lietuvą grįžusių emigrantų vaikų, pradėjusių lankyti Lietuvos ugdymo įstaigas, daugiausia (225, arba 65 proc.) buvo grįžę iš anglakalbių šalių – Jungtinės Karalystės ir Airijos (ŠMSM 2019). Lietuvos ugdymo įstaigose nuolat didėjant grįžusių emigrantų vaikų skaičiui būtina jų poreikiams pritaikyti lietuvių kalbos mokymo medžiagą.

Kaip rodo grįžusių iš užsienio vaikų kalbinės integracijos tyrimas (Poderienė, Tamulionienė 2020), grįžusių emigrantų vaikai Lietuvos mokyklose patiria sunkumų dėl nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo. Bagdonaitės (2020) tyrimas atskleidė, kad iššūkių grįžusių vaikų integracijai kyla ir todėl, kad lietuvių kalbos mokytojai neturi daug patirties ugdyti lietuvių kaip antrosios ar svetimosios kalbos pagrindus, jie pasigenda konkrečiam amžiaus tarpiniui pritaikytą vadovėlių. Norint padėti grįžusiems vaikams sėkmingai integruotis į lietuviškas mokyklas,

būtina parengti jų poreikius atliepiančią mokymo medžiagą, o tam reikia ištirti, kaip grįžusių emigrantų vaikai kalba ir rašo lietuviškai, kuo jų raiška skiriasi nuo Lietuvoje nuolat gyvenusių vaikų, kaip būtų galima tobulinti grįžusių vaikų kalbinį ugdymą. Būtent šiam tikslui Lietuvos mokslo taryba ir Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija inicijavo projektą „Grįžusių emigrantų vaikų kalbinė integracija: lietuvių kalbos kompetencija ir jos ugdymas“ (EMVAKA, Nr. S-REP-21-1), jo pirmiesiems rezultatams pristatyti ir skirtas šis straipsnis.

Aprašant iš užsienio grįžusių vaikų lietuvių kalbą, pirmiausia reikėtų apibrėžti jų vartojamos lietuvių kalbos atmainą. Straipsnyje vartojama sąvoka *grįžę vaikai* įvardijami grįžusių emigrantų vaikai, kurie augdami užsienyje savo šeimose vartojo gimtąją lietuvių kalbą. Kai kurie jų gimė ir augo užsienyje, ten lankė anglakalbes ikimokyklinio ar pradinio ugdymo įstaigas, nors šeimoje su tėvais bendravo lietuviškai. Kiti gimė Lietuvoje, tačiau su tėvais išvyko iš gimtinės dar kūdikystėje, o pasikeitus šeimos planams grįžo į Lietuvą. Iš užsienio grįžę vaikai laikytini dvikalbiais ar net daugiakalbiais: nors vienas arba abu jų tėvai yra gimtakalbiai lietuviai, savo ankstyvąją vaikystę tiriamieji praleido užsienyje ir šalies kalbą vartojo lankydami darželius ar mokyklas, bendraudami su draugais ar šeimos nariais. Taikant dvikalbystės klasifikacijas (Bružaitė-Liseckienė 2021: 25), juos būtų galima laikyti vyraujančios dvikalbystės atstovais, kai viena kalba (anglų) mokama geriau negu kita (lietuvių), tačiau, tikėtina, jog vienas kitas gali turėti ir gana tvirtus lietuvių kalbos pagrindus, jeigu gyvenant užsienyje šeimoje daugiau bendrauta lietuviškai. Pagal kalbos įsisavinimo laiką sugrįžę vaikai laikytini vienalaikės dvikalbystės atstovais, nors dėl šeimų migracijos kai kurie jų atitinka nuosekliosios dvikalbystės apibrėžtį (Blažienė 2015: 3–5), nes dalis gyveno užsienyje nuo gimimo, kiti – išbuvo ilgiau nei vienus metus. Grįžusių vaikų lietuvių kalbos mokėjimas gerokai skiriasi, dauguma jų, gyvenę su šeima Lietuvoje 1–1,5 metų, gali lietuviškai bendrauti, dalyvauti pamokose, nors neretai tenka pasitelkti angliškų žodžių, dažnas pripažįsta, kad lietuviškai kalbėti ir rašyti yra sunkoka. Šiame straipsnyje grįžusių vaikų produkuojama lietuvių kalba bus sąlygiškai vadinama KG („kalba grįžus“) atmaina. Dėl vienokio ar kitokio kitos šalies kalbos poveikio atvykusių ir grįžusių vaikų lietuvių kalba skiriasi nuo Lietuvoje gimusių ir augusių vaikų kalbos. Lietuvoje augusių vaikų kalba šiame tyrime laikoma kalba, įsisavinta Lietuvoje (toliau tekste – KL, „kalba, susiformavusi tik gyvenant Lietuvoje“) ir turinti Davies (2004) pateikiamus gimtakalbio kalbai būdingus požymius.

Straipsnio tikslas – nustatyti KG ir KL kalbinės raiškos skirtumus gretinant dažninius žodžių sąrašus ir aprašant keletą kalbos dalių; pasirinkta glaustai skirtingais aspektais apžvelgti veiksmažodžio, daiktavardžio ir būdvardžio vartoseną.

Tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: 1) gretinamuoju būdu ištirti dažninių žodžių sąrašus KG ir KL tekstynuose; 2) nustatyti dažniausiai pasitaikančias veiksmažodžių, daiktavardžių ir būdvardžių formas, jų variantiškumą KG ir KL atmainose.

1. Tyrimų apžvalga

Lietuvių vaikų kalba tiriama jau beveik tris dešimtmečius. Pirmieji darbai, sietini su psicholingvistikos tyrimais, skirti lietuvių kaip gimtosios kalbos įsisavinimui. Kauno Vytauto Didžiojo universitete atlikti vaikų kalbos tyrimai buvo skirti daiktavardžio (Savickienė 1999), veiksmažodžio (Wójcik 2000), būdvardžio (Kamandulytė 2009) morfologijos įsisavinimui, pokalbio struktūravimui (Balčiūnienė 2009). Šių tyrimų medžiaga, sudaryta iš autentiškos sakininės vaikų kalbos, ilgainiui tapo „Lietuvių vaikų kalbos tekstyno“ (Balčiūnienė ir Kamandulytė-Merfeldienė 2018) pagrindu. Tekstynė reprezentuojama įvairių amžiaus tarpsnių ir įvairiuose kontekstuose surinkta vaikų kalba – tai ir longitudinalių tyrimų medžiaga (1993–2017 m. sukaupta septynių 1–4 metų amžiaus lietuvių vaikų spontaniška kalba), ir eksperimento metu surinkti pasakojimai pagal paveikslėlius, reprezentuojantys 626 įvairių amžiaus tarpsnių (4–18 metų) vaikų kalbą, ir spontaniški 6–11 metų vaikų dialogai.

Tekstyno medžiagos tyrimai parodė, kad ankstyvajame amžiuje lietuviai vaikai perima sudėtingą lietuvių kalbos gramatinę sistemą, pavyzdžiui, sklandų deminutyvų vartojimą (Savickienė 2001, 2007; Dabašinskienė 2010), būdvardžio morfologiją, nesunkiai išmoksta jį derinti su daiktavardžiu pagal giminę, skaičių ir linksnį (Kamandulytė-Merfeldienė 2012).

Šiame straipsnyje pristatomam tyrimui aktualūs ir dvikalbių bei daugiakalbių vaikų produkuojamos lietuvių kalbos tyrimai, kuriuos galima priskirti vienai iš dviejų krypčių: (1) Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų vaikų produkuojama lietuvių kalba ir (2) lietuvių kalbos vartojimas emigracijoje. Lietuvoje gyvenančių rusų–lietuvių, lenkų–lietuvių dvikalbių vaikų lietuvių kalba tirta ieškant efektyvesnių būdų ugdyti jų lietuvių kalbos gebėjimus ikimokyklinio ugdymo įstaigose (Mazolevskienė 2006), taip pat siekiant palyginti, kaip lietuvių kalbos mokėjimą ir motyvaciją jos mokytis veikia kalbinės nuostatos (Vilkienė ir kt. 2019). Lietuvių kalbos mokėjimo kokybės tyrimas lietuvių, lenkų ir rusų mokomųjų kalbų Vilniaus mokyklose parodė, kad nors negimtakalbiai ir daro daugiau gramatinių ir leksinių klaidų, „gramatinė negimtakalbių kompetencija yra artimesnė gimtakalbių kompetencijai nei leksinė kompetencija“ (Vilkienė 2019: 118), kitaip tariant nuo gimtakalbių jie labiau skiriasi žodyno aprėptimi ir gyliu, o ne gramatiškumo aspektu.

Kita tyrimų kryptis apima emigracijoje gyvenančių dvikalbių ar daugiakalbių vaikų lietuvių kalbą, jos gretinimą su vienakalbių vaikų raiška. Jungtinėje Karalystėje (toliau – JK) gyvenančių lietuvių emigrantų vaikų gimtosios kalbos ir anglų kalbos sąveikos tyrimas (Blažienė 2015) rodo, kad dažnesnis gyvenamosios šalies kalbos vartojimas pirmiausia daro neigiamą poveikį gimtosios kalbos žodynui. Jis siaurėja, nes lietuvių kalba dažniausiai vartojama tik namuose, anglų kalba – ugdymo įstaigoje, bendraujant su draugais ar viešajame gyvenime. Nors emigrantų vaikų gimtoji lietuvių kalba dvikalbėje (daugiakalbėje) aplinkoje vystosi nuosekliai ir yra panaši į vienkalbėje aplinkoje įsisavinamą gimtąją kalbą, Blažienė (2015) daro išvadą, kad 7–9 metų amžiaus vaikų lietuvių kalbos leksinė ir gramatinė įvairovė patiria nedidelę regresiją, tai yra tam tikrą savo gimtosios lietuvių kalbos atriciją. Tokias įžvalgas patvirtina ir Dabašinskienės ir Balčiūnienės (2019) gretinamasis JK gyvenančių dvikalbių lietuvių–anglų šešiamečių ir vienakalbių Lietuvoje gyvenančių vaikų sakytinių pasakojimų tyrimas – dvikalbių vaikų žodynas ir šiame tyrime pasirodė esąs mažesnis. Kaip dvikalbių vaikų pirmosios kalbos atricijos požymį galima būtų interpretuoti ir Krivickaitės (2014) aprašytą ribotą dvikalbių emigrantų vaikų gebėjimą pakartoti netikrą lietuvišką žodį – tokią užduotį jie įveikė blogiau negu vienakalbiai Lietuvoje gyvenantys vaikai.

Emigracijos kontekste pirmosios ir antrosios kalbų vieta šeimoje persipina (Gudavičienė, Jakaitė-Bulbukienė 2019), o namų kalbos pasirinkimą lemia ne tik tėvų kalba, bet ir gyvenamosios šalies, ugdymo įstaigos kalba. Gyvendami užsienyje emigrantų vaikai net ir namuose kalba ne paveldėtąją tėvų, o gyvenamosios šalies kalbą, ją renkasi bendraudami su bendraamžiais tiek šeimoje, tiek už jos ribų. Tad ilgainiui jie atsiduria daugiakalbystės aplinkoje, kur priklausomai nuo gyvenamosios vietos įsivyrąja viena ar kita išmokta kalba. Emigrantų šeimų sugrįžimas į Lietuvą tokiems daugiakalbiams vaikams sukelia nemažai permainų. Norėdami įsitraukti į ugdymo procesą lietuvių kalba, jie turi aktyviau remtis savo turimomis lietuvių kalbos žiniomis, nes iki šeimos migracijos įprasta mokymosi kalba, t. y. anglų, tampa nebeaktuali.

2. Tiriamoji medžiaga ir metodai

Tyrimo medžiaga atrinkta iš projekto metu sukauptų dviejų lietuvių kalbos tekstynų (KL ir KG) ir jų sakininės ir rašytinės kalbos patekstynių^[1]. Tekstynų medžiagą sudaro 2021 m. balandžio–gegužės mėn. aštuoniose Lietuvos mokyklose Druskininkų, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Vilniaus savivaldybėse surinkti empiriniai tyrimo duomenys. Į tyrimo imtį įtraukti iš anglakalbių šalių į Lietuvą prieš 1–2 metus grįžę 8–12 metų vaikai ir tokio pat amžiaus Lietuvoje nuolat gyvenę vaikai. Dėl Covid-19 pandemijos tyrėjos neturėjo galimybių pačios vyksti į

mokyklas, todėl tekstynui kaupiti buvo pasitelkti mokytojai^[2]. Per nuotolinį seminarą mokytojai buvo apmokyti, kaip atlikti interviu ir surinkti rašytines atliktis.

Pildydami specialiai parengtą apklausos anketą vaikų tėvai ar globėjai išreiškė savo (ne)sutikimą leisti naudoti jų vaiko kalbos pavyzdžius tyrimui, taip pat atsakė į klausimus apie savo vaiko kalbinę patirtį, kitų užsienio kalbų mokėjimą ir pan. Iš visų apklaustųjų 6 procentai tėvų sutikimo nedavė. Laikantis asmens duomenų apsaugos skaitmeninant duomenis iš visų atliktųjų išimta asmenis identifikuojanti informacija (adresai ir pavardės). 1 lentelėje pateikta šiame tyrime naudoto tekstyno sandara. Ortografiškai transkribuota empirinė medžiaga sukaupta kaip KL ir KG tekstynai.

1 lentelė. Vaikų sakytinės ir rašytinės lietuvių kalbos tekstynai

	<i>Sakytinės kalbos patekstynis</i>	<i>Rašytinės kalbos patekstynis</i>
KL tekstynas	18 863 žodžiai, 36 atliktys	4 278 žodžiai, 49 atliktys
KG tekstynas	30 887 žodžiai, 73 atliktys	7 556 žodžiai, 77 atliktys
Iš viso:	49 750 žodžiai	11 834 žodžiai

Žodiniai interviu vyko pagal iš anksto parengtą pokalbio scenarijų. Pokalbį sudarė trys dalys: „apšilimas“, skirtas mokytojo ir mokinio laisvam pašnekėsui apie bendro pobūdžio dalykus, vaiko pomėgius, mokyklą, šeimą ir pan. Antroji interviu dalis – vaiko monologinė kalba. Mokytojas prašė mokinio prisiminti ir papasakoti kokį nors jam įsiminusį įvykį, kelionę, savo patirtį, atostogų nutikimą ir pan. Trečioji interviu dalis – istorijos pasakojimas pagal paveikslėlius^[3].

Garso įrašai transkribuoti taikant LINDSEI tekstyno (Gilquin ir kt. 2010) transkribavimo modelį, kurio detalumas atitiko projekto reikmes. Ortografiškai transkribuotoje kalboje išskirti mokytojo ir vaiko žodžiai, žymėtos ilgesnės pauzės, neverbaliniai intarpai (juokas, atodūsis), neverbaliniai pauzių užpildai (*mmm, eee*). Iš viso transkribuota apie 17 val. vaikų kalbos įrašų, 109 sakytinės atliktys. Rašytines atliktis sudaro vaikų rašiniai tema „Susipažinkite, tai – aš!“ Vaikų rankraščiai suskaitmeninti išlaikant autentišką rašybą, skyrybą, teksto skirstymą į pastraipas. Iš viso rašytinės vaikų kalbos tekstyną sudaro 11 834 žodžiai, 126 atliktys.

Taikant tekstynų lingvistikos ir gretinamosios tarpukalbės analizės (angl. *Contrastive Interlanguage Analysis*, Granger 2015) metodus, kurie apima kiekybinius ir kokybinius KG ir KL kalbos atmainų tyrimus, atlikta tekstyno duomenų analizė – palyginti dažniniai žodžių sąrašai, dažniausiai pasitaikančių kalbos dalių vartojimas.

3. Tyrimo rezultatai

3.1 Bendrosios tendencijos

Pirmieji skirtumai tarp KG ir KL atmainų pavienių žodžių formų lygmeniu nustatyti palyginus tekstynų analizės įrankiais generuotus dažninius žodžių sąrašus ir esminius žodžius (angl. *keywords*). Esminiai žodžiai apibrėžiami kaip žodžiai, kurie įgyja gerokai didesnę dažnį kuriame nors viename iš dviejų tiriamų tekstynų (Scott 1997), nustatomi statistinių parametrų pagrindu. Šiame tyrime remtasi programos *#LancsBox* (Brezina ir kt. 2015) „paprastosios aritmetikos“ skaičiavimais generuotu (angl. *simple-maths*, Kilgariff 2009) esminių žodžių sąrašu.

KG ir KL tekstynuose statistiškai reikšmingai skiriasi pauzių užpildų (*eee, aaa, em* ir pan.) vartojimas, kurie itin dažni KG tekstyno sakininėje dalyje ir vos vienas kitas Lietuvoje augusių raiškoje. Kaip ir tikėtasi, grįžusių kalboje esminiai žodžiai yra tokios formos kaip *Anglijoj(e), lietuviškai*, jų dažnumą galima būtų sieti su pokalbio ir rašinio tema – šių formų reikėjo pasakojant apie save. Anglų kalbos įtaka būtų galima paaiškinti kur kas didesnę asmeninio įvardžio *aš* dažnumą KG raiškoje – jo normalizuotas dažnis visame tekстыne 1,8 karto didesnis negu Lietuvoje augusių vaikų kalboje, ir šis skirtumas ypač ryškus sakininėje raiškoje (296 pasikartojimai KG vs 148 pasikartojimai KL patekstynyje). KL kalbinėje raiškoje didesnę dažnį įgyja specifinę leksinę reikšmę turintys žodžiai, kurių, tikėtina, dėl savo ribotų žodyno išteklių neįvartojo iš užsienio grįžę vaikai, pavyzdžiui, *kiauras* (teminis žodis, kurio reikėjo apibūdinti paveikslėlių istoriją), *karantinas, nuotolinis* (gyvenimo realybę atspindintis žodis duomenų rinkimo metu). KL tekстыne didesniu dažniu išsiskiria ir sudėtingesnės darybos veiksmažodžio formos (*grįžęs, mokausi, nutikę*). Dar vienas ryškesnis skirtumas – intensyviau vartojamirieveiksmai, kurių beveik nėra KG kalboje, pavyzdžiui: *dažnai, aišku, išvis, tiesiog, tikriausiai, tenai, būtent* ir kt., tarp kurių vyrauja nuostatų raiškos žodžiai. Išsamesnis pavienių formų vartojimo tyrimas, pateiktas tolesniuose straipsnio skyriuose, atskleidžia tam tikrus trijų pagrindinių kalbos dalių – veiksmažodžių, daiktavardžių, būdvardžių – vartojimo ypatumus.

3.2 Veiksmažodžio vartojimas

KG ir KL tekstynuose vartojamų veiksmažodžių analizė rodo, kad ši kalbos dalis sudaro apie 14 proc. viso vaikų kalbos tekstyno: KG tekстыne 13,9 proc., KL tekстыne 14,8 proc. Šie rezultatai nepatvirtina ankstesnių tyrimų duomenų, rodančių, kad gimtakalbių kalboje veiksmažodžių yra apie 20 proc. (Rimkutė 2006: 7; Dabašinskienė 2009: 9; Ramonaitė 2015: 308) tiek rašytinės, tiek sakininės kalbos, tiesa, yra duomenų, kad sakininėje kalboje veiksmažodžiai vartojami dažniau (Kamandulytė-Merfeldienė 2018: 260).

Įdomu tai, kad iš užsienio grįžę vaikai savo kalboje (tiek rašytinėje, tiek sakininėje) vartojo beveik dvigubai daugiau veiksmažodžių nei Lietuvoje nuolat gyvenę vaikai. Šią skirtį galima mėginti aiškinti tuo, kad grįžę iš užsienio vaikai, galbūt prasčiau mokėdami lietuvių kalbą, kaip negimtakalbiai kalbėtojai gali stengtis rišliau atsakyti į klausimus pakartodami mokytojo užduoto klausimo žodžius. Kita galima dažnesnio veiksmažodžio vartojimo prielaida, kad angliškas sakinytis be veiksmažodžio sakinytis neįmanomas, ir ši vartojimo ypatybė galėjo būti perkelta ir į lietuvių kalbą. Veiksmažodžių vartojimo atvejų skaičius KG tekстыne rodo, kad vaikai jau yra savarankiški kalbos vartotojai, nes „[p]radedantiesiems kalbėtojams būdingi pasakymai, kuriuose veiksmas nėra reiškiamas niekaip. <...> Besimokančiojo tarpukalbės kokybinis šuolis pastebimas tuomet, kai pasakymuose atsiranda veiksmažodžio formų“ (Ramonaitė 2015: 314).

Iš surinktų duomenų matyti, kad veiksmažodžių pavartojimo normalizuotas dažnis abiejuose tekstynuose yra panašus (plg. KG 1 389, KL 1 482). Iš dvidešimt dažniausiai vartojamų veiksmažodžių net penkiolika yra identiški. Iš dažniausiai abiejuose tekstynuose vartojamų veiksmažodžių minėtini *būti, turėti, patikti, norėti, gyventi, nežinoti, galėti, užaugti, eiti, sakyti, nupirkti, važiuoti, žaisti, mėgti, reikėti*^[4]. Dažniausiai tai yra bendrosios leksikos lietuvių kalbos žodžiai (Žilinskienė 2002: 52). Matyti, kad vaikai atsakydami į klausimus renkasi panašius veiksmažodžius, tiesa, dalies veiksmažodžių dažnumą tekстыne gali lemti ir pačiame klausime esantys veiksmažodžiai. Įdomu ir tai, kad KG tekстыne nemažai priešdėlinių veiksmažodžių (pasibaigusio veiksmo, įvykio veiksmo) formų, tai rodo aukštesnį kalbos mokėjimo lygį. KG tekстыne iš 20 dažniausiai vartojamų veiksmažodžių 6 yra priešdėliniai, KL tekстыne – 7 priešdėliniai. Iš dažniausiai vaikų kalboje pavartotų veiksmažodžių panaši jų dalis reiškia būseną^[5], pavyzdžiui: *būti, patikti, norėti, gyventi* t. t., ir veiksmą, pavyzdžiui: *valgyti, sakyti, nupirkti, važiuoti, piešti* ir t. t. Tarp 20 dažniausiai vartojamų veiksmažodžių beveik nėra sangražinių formų, rasta tik vienas sangražinis veiksmažodis KG tekстыne: *mokytis*.

Vertinant veiksmažodžio vartoseną KG ir KL rašytinės kalbos tekstynuose, išryškėja nevienoda skirtingų lemu

įvairovė (plg. KG 47, KL 31) ir formų dažniai (plg. KG 2 037, KL 1 723). KG rašytinės kalbos patekstinyje veiksmažodžiai surandami dažniau, KL rašytinėje kalboje veiksmažodis retesnis. Dažniausių rašytinės kalbos veiksmažodžių analizė rodo, kad 15 veiksmažodžių abiejų kalbų patekstyniuose sutampa. Tarp 20 dažniausių rašytinės kalbos sutampančių veiksmažodžių yra *būti, turėti, patikti, norėti, gyventi, galėti, užaugti, eiti, mokytis, žaisti, mėgti, pakeisti, nepatikti, piešti, dirbti*. KG rašytinės kalbos patekstinyje tarp dažniausiai vartojamų veiksmažodžių yra dar tokių: *nežinoti, važiuoti, reikėti, duoti, tapti*; KL patekstinyje: *skaityti, mylėti, padaryti, auginti, dainuoti*. Rašytinėje kalboje tarp dažniausiai vartojamų veiksmažodžių kiek dažniau pasitaiko tokių, kurie reiškia būseną: *būti, turėti, patikti, norėti, gyventi, galėti, užaugti*, kiek rečiau veiksmą: *eiti, mokytis, žaisti, piešti* ir pan. Tai galima paaiškinti konkrečia rašymo užduotimi: rašinėlyje mokiniai aprašė save, todėl vartojo daugiau būseną nusakančių veiksmažodžių, o sakytinėje kalboje reikėjo pasakoti apie įvykius, tad daugiau pasitaikė veiksmus apibūdinančių veiksmažodžių. Rašytinėje kalboje, tiek KG, tiek KL patekstyniuose, daugiau nepriešdėlinių veiksmažodžių (eigos veiksmo, kai veiksmas tebetrunka) formų, tarp dažniausių KG ir KL patekstyniuose pasitaikė tik viena sangražinė forma *mokytis*.

Vertinant veiksmažodžio vartoseną sakytinėje raiškoje, nustatytas nevienodas skirtingų lemų pavartojimas: skirtingų veiksmažodžių KG tekstyne pavartota beveik dvigubai daugiau nei KL tekstyne (plg. KG 203, KL 123), nors dažnio skirtumai nėra dideli (plg. normalizuotą dažnį: KG 1 231, KL 1 425). Dažniausių sakytinės kalbos veiksmažodžių analizė rodo, kad dauguma veiksmažodžių KG ir KL patekstyniuose sutampa (taip pat kaip ir rašytinėje raiškoje). Tarp 20 dažniausių sakytinės kalbos sutampančių veiksmažodžių yra *būti, norėti, patikti, gyventi, nežinoti, galėti, sakyti, nupirkti, važiuoti, žaisti, mėgti, reikėti, atrodyti, nueiti, duoti*. KG sakytinės kalbos patekstinyje tarp dažniausių veiksmažodžių yra dar tokių: *valgyti, pasakyti, nepatikti, nusipirkti, piešti*, KL patekstinyje: *eiti, nebūti, grįžti, suvalgyti*. Sakytinėje kalboje tarp dažniausiai vartojamų veiksmažodžių daugiau yra tų, kurie reiškia veiksmą, pavyzdžiui: *valgyti, sakyti, nupirkti, važiuoti, žaisti, nueiti* ir kt., rečiau būseną, pavyzdžiui: *būti, turėti, atrodyti* ir kt. Galima daryti prielaidą, kad vaikai sakytinėje kalboje dažniau nusako atliekamus fizinius veiksmus, ne išorines arba vidines būsenas ar santykius. Sakytinės kalbos tiek KG, tiek KL patekstyniuose daugiau nei rašytinėje kalboje pasitaikė priešdėlinių veiksmažodžių (įvykio veiksmo, pasibaigusio veiksmo) formų, tarp 20 dažniausių veiksmažodžių tik KG tekstyne rasta vienintelė sangražinė forma *nusipirkti*.

Vertinant veiksmažodžio vartoseną KG ir KL rašytinės ir sakytinės kalbos patekstyniuose matyti, kad didesnių skirtumų išryškėja vertinant rašytinę ir sakytinę kalbą atskirai. Rašytinėje kalboje daugiau būseną reiškiančių veiksmažodžių, mažiau priešdėlinių veiksmažodžių formų, rašomame tekste veiksmažodžiai dažniau reiškia tebesitęsiantį veiksmą, o sakytinėje kalboje dažnesni veiksmo veiksmažodžiai, kuriais nusakomi dažniausiai nuo paties subjekto (vaiko) priklausantys veiksmai, rečiau nusakomos būsenos. Sakytinėje kalboje žymiai gausiau ir priešdėlinių veiksmažodžių formų, tai rodo, kad vaikai dažniau pasakoja apie jau įvykusius įvykius. Tiek rašytinės, tiek sakytinės kalbos patekstyniuose pasitaikė tik pavienių sangražinių formų – savaiminio, subjekto (vaiko) atliekamo veiksmo nusakymo atvejų.

3.3 Daiktavardžio vartojimas

Daiktavardžio vartojimo kiekybiniai duomenys lietuvių vaikų KG ir KL tekstuose beveik nesiskiria (plg. 1 151 ir 1 195 atvejų, normalizuota 10 000 žodžių). Įdomu pastebėti, kad nors KG vaikų kalboje nustatyta šiek tiek daugiau skirtingų daiktavardžių nei KL raiškoje, 15 iš 20 pačių dažniausių sutampa (2 lentelėje sutampančius žodžiai paryškinti). Penki iš jų (*Andrius, bandelė, maišelis, parduotuvė* ir *šuo*) yra tiesiogiai susiję su pasakojimo pagal paveikslėlį užduotimi. Kitų dažniausių daiktavardžių palyginimas atskleidžia, kad abi vaikų grupės daugiausia vartoja daiktavardžius, nurodančius šeimos narius (*mama, sesė, brolis*) ir jų artimiausią aplinką (*draugas, mokykla*). KG kalboje penkta dažniausia daiktavardinė lema yra *Lietuva*. Lietuvoje nuolat gyvenusių mokinių kalboje ši lema yra beveik tris kartus retesnė (plg. 46 ir 16 atvejų 10 000 žodžių).

2 lentelė. Dažniausios daiktavardžių lemos KG ir KL tekstynuose

KG	Normalizuotas dažnis	KL	Normalizuotas dažnis
mama	92	mama	99
vardas	55	burtininkas	58
draugas	52	draugas	55
laisvalaikis	46	metai	54
Lietuva	46	Andrius	54
namai	46	mokykla	51
burtininkas	44	bandelė	49
mokykla	40	sesė	47
bandelė	34	maišelis	43
brolis	32	tėtis	42
metai	32	šeima	37
maišelis	31	vardas	35
parduotuvė	31	parduotuvė	27
šuo	31	miestas	26
kruasanas	26	šuo	24
sesė	26	diena	24
šeima	25	sesuo	23
kartą	24	brolis	21
Andrius	23	žmogus	21
diena	20	pinigai	20

KG kalboje nustatyta didesnė leksinė daiktavardžių įvairovė (plg. 176 ir 153 lemos) galėtų būti aiškinama sunkumais pasirinkti tinkamą žodį daiktui įvardyti. Pavyzdžiui, pasakojimo pagal paveikslėlius užduotyje Lietuvoje augę vaikai pasakojo apie *bandeles* arba *kruasanas*. Grįžusiųjų grupėje be šių lemos nustatytos kitokios jų formos (*krosaniai*, *kroasonai*, *kruosana* ir pan.) bei tokie daiktavardžiai kaip *duona*, *keksiukai*, *bulkos*, *beigeliai* ir t. t.

Daiktavardžiai sudaro 11,5 proc. (KG) ir 11,9 proc. (KL) viso tekstyno dydžio. Ankstesnių tyrimų (Dabašinskiene 2009, Rimkutė 2006) duomenys rodo, kad gimtakalbių suaugusiųjų rašytinėje kalboje daiktavardžių formos sudaro apie 39 proc., o didesniu ekspresyvumu pasižyminčioje šnekamojoje kalboje – tik 16,2 proc. KG ir KL tekstynų analizė rodo mokinių kalbinės raiškos išskirtinumą. Abiejų mokinių grupių daiktavardžių vartoseną artimesnė šnekamajai gimtakalbių kalbai, o daiktavardžių dažnumo skirtumas tarp šnekamosios ir rašytinės

sudaro tik 4–5 proc. (atitinkamai 10,7 proc. ir 14,7 proc. KG bei 11 proc. ir 16,3 proc. KL).

Kalbant apie gramatines kategorijas, pirmiausia aptartina linksnio kategorija. Dėl atliekamų skirtingų funkcijų, lietuvių kalbos septynių linksnių sistema gali būti skirstoma į dvi grupes: pagrindinius arba gramatinius (vardininkas, kilmininkas ir galininkas) ir periferinius arba konkrečiuosius (naudininkas, įnagininkas, vietininkas ir šauksmininkas) linksnius. Gauti duomenys patvirtina ankstesnių tyrimų (Savickienė 2005; Dabašinskienė 2009) pastebėjimus apie pagrindinių linksnių dominavimą. Mokinių kalboje pagrindinių linksnių posistemyje išsiskiria vardininkas ir galininkas, Valeckienės (1998) įvardyti kaip sakinio formavimui svarbiausi linksniai. Vardininkas dažniausiai vartojamas KG (30,5 proc.) ir KL (31,9 proc.) tekstynuose ir jų rašytinės kalbos patekstyniuose (atitinkamai 35,1 proc. ir 30,5 proc.). Abiejų mokinių grupių sakytinė kalba išsiskiria dažniausiai vartojamu galininko linksniu (atitinkamai 30,2 proc. 30 proc.).

Periferinių linksnių posistemyje KG ir KL matomos panašios vartojimo tendencijos: tekstynuose bendrai bei sakytinės kalbos patekstyniuose dažniausias periferinis linksnis yra vietininkas, po jo eina įnagininkas. Abiejų mokinių tekstynų rašytinės kalbos patekstyniuose įnagininkas pagal dažnumą lenkia vietininką. Ryškūs linksnių vartosenos skirtumai matomi suskirsčius daiktavardžius į „gyvo / negyvo“ semantinės priešpriešos grupes – vietininkas, dažniausiai žymėdamas vietą, „negyvų“ posistemyje vartojamas 15 proc. KG sakytiniame, 19,4 proc. KG rašytiniame, 20,6 proc. KL rašytiniame ir 31,4 proc. KL sakytiniame patekstyntyje (plg. Savickienė 2000; Savickienė 2005). „Gyvo“ posistemyje visi vietininko vartojimo atvejai susiję su abstrakčiu daiktavardžiu *šeima*. Grįžusių mokinių tekстыne galima išskirti atvejus, kai daiktavardžių linksniai formaliai skiriasi nuo reikiamų. Tokias atlikties klaidas lėmė lietuviškos ortografijos ženklų (pavyzdžiui, *tėti* vietoj *tėti*, *močiute* vietoj *močiutė*, *močiutei*) ir / ar galūnių (pavyzdžiui, *teti* vietoj *tėtis*) nepaisymas.

Apie giminės kategoriją pasakytina, kad nežymėtas giminės kategorijos narys, vyriškoji giminė, dominuoja KG ir KL tekstynuose bendrai bei jų sakytinės ir rašytinės kalbos patekstyniuose. KG tekstynuose – 55 proc., KL – 56,6 proc. daiktavardžių yra vyriškosios giminės. KL tekstyno patekstyniuose matomas tolygus vyriškosios giminės dominavimas. KG tekstynuose vyriškosios giminės daiktavardžiai sakytinėje ir rašytinėje kalboje yra vienodo dažnumo (plg. 55,7 proc. ir 53,3 proc.).

Tekstynų tyrimo rezultatai skaičiaus kategorijos požiūriu rodo, kad nors abi mokinių grupės tiek sakytinėje, tiek rašytinėje kalboje dažniausiai vartoja daiktavardžių vienaskaitą, KG vaikai tai daro nežymiai dažniau nei nuolat Lietuvoje gyvenusieji (plg. atitinkamai 76,3 proc. ir 71,7 proc.). Didžiausias skirtumas pastebimas tarp rašytinės kalbos patekstynių: KG – 77,7 proc., KL – 69 proc. daiktavardžių yra vartojami vienaskaita.

Daiktavardžių vartojimo tekstynuose apžvalga atskleidžia panašias tendencijas tiek KG ir KL tekstynuose bendrai, tiek jų sakytinės ir rašytinės kalbos patekstyniuose. Matomi skirtumai tarp mokinių kalbos ir ankstesniuose tyrimuose aptartų rašytinės (Rimkutė 2006) ir sakytinės suaugusių skirtingose kalbėjimo situacijose ar vaikų kalbos daiktavardžių vartosenos (Savickienė 2000, 2005; Dabašinskienė 2009) rodo tolesnių specializuotų tekstynų tyrimų svarbą.

3.4 Būdvardžio vartojimas

Visi tyrime dalyvavę mokiniai, ir grįžę iš užsienio, ir nuolat gyvenę Lietuvoje, būdvardžius vartoja retai. Būdvardžio vartojimo dažnumą ir leksinę įvairovę mokinių kalboje lemia komunikacijos tikslas ir situacija, asmeninės kalbančiųjų savybės, temos, kuriomis kalbama ir rašoma, visgi labai mažas vartojamų būdvardžių dažnis KG ir KL tekstynuose patvirtina bendrą tendenciją – ypatybę reiškiančių žodžių vartojama labai mažai (Dabašinskienė 2009, Kamandulytė-Merfeldienė 2018). Iš visų kalbos dalių KG tekstynuose būdvardžių yra tik 0,7 proc., KL tekstynuose – 0,9 proc. Būdvardžio kiekybinis vartojimas KG ir KL tekstynuose tesudaro atitinkamai 75 ir 90 atvejų 10 000 žodžių. KG tekstynuose būdvardžių nustatyta 20 proc. mažiau nei KL tekstynuose.

Būdvardžių žodingumas abiejuose tekstynuose nesiskiria (pavartota 21 būdvardžio lema). Leksinės įvairovės analizė atskleidė, kad apie 70 proc. būdvardžių lemų KG ir KL tekstynuose sutampa. Dažniausiai mokinių vartojami būdvardžiai *geras, didelis, mažas, gražus, įdomus*. Daugumą šių būdvardžių, kuriais įvardijamos fizinės ir vertinimą žyminčios vidinės ypatybės, kaip teigia vaikų kalbos raidos ypatybes tyrusi Laura Kamandulytė-Merfeldienė (2009, 2014), vaikai įsivaina ankstyvoje vaikystėje, įprastai iki trejų metų. Dažniausiai vartojamų būdvardžių sutapimą KG ir KL kalboje galima būtų paaiškinti aplinkybe, kad grįžę vaikai augo lietuvių šeimose, jų būdvardiškasis žodynas formavosi gimtąja lietuvių kalba, todėl ir dažniausi žodžiai jų kalboje yra tie patys. Pastebėtina, kad dažniausiai mokinių vartojami būdvardžiai patenka į sakininės kalbos tekstynuose fiksuotų dažniausių būdvardžių sąrašą – sakininės kalbos patekstynių tyrimai rodo, kad dažniausiai vartojami būdvardžiai *geras, gražus, didelis, įdomus, mažas, naujas, įvairus, svarbus* (Dabašinskienė 2009, Kamandulytė-Merfeldienė 2019).

KG ir KL tekstynų būdvardžių analizė rodo, kad grįžę iš užsienio vaikai vartoja daugiau antonimiškų būdvardžių porų: *didelis – mažas, šaltas – karštas, geras – blogas, linksmas – liūdnas*. Lietuvoje augusių mokinių kalbos tekстыne antonimiška būdvardžių pora vos viena: *didelis – mažas*. Grįžusių vaikų kalbos būdvardžiai žymi ir teigiamas, ir neigiamas ypatybes, pavyzdžiui, *laimingas, įdomus, baisus, blogas*. KL tekстыne vyrauja tik teigiamo poliaus ypatybes pavadinantys būdvardžiai: *geras, smagus, gražus* ir pan. Taigi grįžusių iš užsienio vaikų būdvardžių spektras yra platesnis, apimantis antonimiškai vartojamų būdvardžių poras ir teigiamos bei neigiamos konotacijos būdvardžius. Didžioji dalis būdvardžių, vartojamų tik KL arba tik KG tekстыne, yra reti (jų normalizuotas dažnis tesudaro 1–2 lemas 10 000 žodžių). Išimtimi galima būtų laikyti antrą pagal dažnumą KL tekстыne būdvardį *smagus*, kurio nėra KG tekстыne. KG ir KL tekstynuose dažniau vartojami būdvardžiai, žymintys vidines ypatybes – vertinimą (*aiškus, geras*), būseną (*laimingas*), charakterio savybes (*linksmas, draugiškas*). Daug rečiau vartojami sensorinius įspūdžius nusakantys būdvardžiai – apibūdinama temperatūra (*šalta, šilta*), tačiau, pavyzdžiui, spalvas žyminčių būdvardžių šiuose mokinių tekstynuose nepasitaikė.

Palyginus grįžusių iš užsienio ir Lietuvoje visą laiką gyvenusių mokinių būdvardžių vartoseną sakininės ir rašytinės kalbos patekstyniuose matyti, kad abiejų grupių mokiniai būdvardžius daug dažniau vartoja rašytinėje kalboje. Visgi didesnė būdvardžių įvairovė nustatyta KG ir KL sakininėje kalboje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Būdvardžių vartojimo dažnumas ir leksinė įvairovė KG ir KL sakininės ir rašytinės kalbos patekstyniuose

Grupė	Produktivumo forma	Normalizuotas dažnis	Absoliutus dažnis	Lemų skaičius
KG	Sakininė	60	185	17
KG	Rašytinė	122	92	11
KL	Sakininė	82	154	19
KL	Rašytinė	126	54	7

Būdvardžių pasiskirstymo dažnumas KG tekстыne rodo, kad rašytinėje kalboje būdvardžių pavartota dvigubai dažniau nei sakininėje kalboje (plg. 122 ir 60 pasikartojimų 10 000 žodžių), KL rašytinėje kalboje būdvardžių taip pat vartojama dažniau nei sakininėje kalboje. Tyrimo rezultatai patvirtina kalbos dalių pasiskirstymą tekstynuose tyrusių Rimkutės (2006) ir Dabašinskienės (2009) išvadas, kad rašytinėje kalboje būdvardžių vartojama daug dažniau. Būdvardžių leksinė įvairovė sakininės kalbos KG ir KL kalbos patekstyniuose yra panaši (KG – 17, KL – 19 būdvardžių lemų). Priešingai nei tikėtasi, kaip matyti iš duomenų, grįžusių iš užsienio vaikai rašiniuose daugiau būdvardžių lemų nei rašto darbuose tų vaikų, kurie augo Lietuvoje (plg. 11 ir 7 būdvardžių lemos).

Būdvardžių gramatinių kategorijų pasiskirstymo KG ir KL tekstynuose analizė parodė, kad KG vaikų kalba pasižymi ne mažesne, bet net šiek tiek didesne būdvardžių gramatinių formų įvairove. Sakytinės kalbos patekstyniuose užfiksuotos 32 (KG) ir 28 (KL) skirtingos būdvardžių gramatinės formos, rašytinės kalbos patekstynyje – 18 (KG) ir 12 (KL). Aptariant linksnių vartojimą pažymėtina, kad tiek grįžusių, tiek augusių Lietuvoje vaikų kalboje vyrauja vardininko linksnis. KG tekстыne rasta tik viena kilmininko forma *nauju*, KL – keli kilmininkai *gerų* ir *gražių*. Sakytinės kalbos KG ir KL patekstyniuose, kaip jau minėta, matyti didesnė gramatinių formų įvairovė. Be dominuojančio vardininko, mokiniai šnekamojoje kalboje vartoja ir galininką (KG – 5, KL – 4 leksemos). KL ir KG tekстыne pavartota viena kilmininko (*naujo*), KL tekстыne – įnagininko *nuotoliniu* forma. Grįžusių ir Lietuvoje augusių kalboje vienaskaita vartojama dažniau nei daugiskaita, vyriškoji giminė dažniau nei moteriškoji. Mokinių sakytinės kalbos raiška išsiskiria bevardės giminės būdvardžių įvairove: kaip matyti iš duomenų, mokiniai bevardės giminės būdvardžius renkasi apibūdindami jausmus, savijautą, būseną: *sunku*, *aišku*, *baisu* ir pan. Ir KG, ir KL tekstynuose užfiksuoti keli aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai – *mėgstamiausias* ir *geriausias*, KL tekстыne – viena aukštesniojo laipsnio būdvardžio forma – *vyresnis*, visi kiti – nelyginamojo laipsnio būdvardžiai.

Apibendrinant būdvardžio vartosenos ypatybes KG ir KL kalboje, galima daryti išvadą, kad abiejų grupių mokinių būdvardžių vartojimo dažnumas mažai tesiskiria. KG ir KL tekstynuose tos pačios lemos sudaro 70 proc. Abiejų grupių mokinių būdvardišką žodyną gana siauras, apima dažniausiai vartojamus žodžius, jame nėra būdvardžių, įvardijančių spalvas, kitas pojūčiais suvokiamas ypatybes. KG ir KL mokiniai būdvardžius dažniau vartoja rašytinėje kalboje, tačiau didesnė būdvardžių leksinė ir gramatinių formų įvairovė nustatyta abiejų grupių sakytinėje kalboje. Grįžusių iš užsienio vaikų vartojami būdvardžiai apima platesnį apibūdinimų spektrą, perteikiančių ir teigiamos, ir neigiamos konotacijos ypatybes.

Išvados

Grįžusių emigrantų vaikų sakytinės ir rašytinės kalbos analizė pateikė keletą įžvalgų dėl jų kalbinės raiškos ypatumų. Palyginti su Lietuvoje augusių vaikų kalba, skirtumų nustatyta kur kas mažiau negu tikėtasi prieš pradėdant tyrimą, tačiau galima išskirti tendencijas, lyginant kalbos dalių pasiskirstymą ir vartojimo ypatybes KG ir KL kalbos atmainose. KG ir KL kalbinėje raiškoje žymesnių veiksmažodžio, daiktavardžio ir būdvardžio vartojimo dažnumo skirtumų nenustatyta. Didžioji dalis dažniausių veiksmažodžių, daiktavardžių ir būdvardžių abiejuose tekstynuose sutampa.

Tekstynų medžiaga rodo, kad KG tekстыne yra daugiau įvairių formų. Grįžę vaikai vartojo beveik dvigubai daugiau veiksmažodžių nei Lietuvoje augę. Tikėtina, kad šis raiškos požymis perimamas iš anglų kalbos sakinio struktūros, kur veiksmažodis yra būtinas. Grįžusių vaikų žodyne palyginti su jų bendraamžiais, nuolat gyvenusiais Lietuvoje, nustatyta didesnė daiktavardžio formų įvairovė, kuri galėtų būti aiškinama sunkumais pasirinkti žodį konkretaus objekto įvardijimui. Tad vietoj vieno konkrečios reikšmės daiktavardžio jų kalboje randasi keletas bendresnė reikšmę turinčių žodžių, kurie netrukdo bendrauti, tačiau riboja galimybes tiksliai išreikšti norimą mintį. Skirtingai nei tikėtasi, ypatybes reiškiančių būdvardžių spektras KG yra taip pat platesnis. Tyrimas rodo, kad pagal turimus kalbos gebėjimus ir žinias grįžę vaikai geba gana laisvai bendrauti kasdienėmis temomis, ir jų kalbos raiška yra panaši į Lietuvoje augusių bendraamžių kalbą.

Literatūra

BAGDONAITĖ, J., 2020. Reemigracija Lietuvoje XXI a.: švietimo sistemos parengtis priimti grįžtančių šeimų vaikus. *Scientific Research in Education*, 3, 6–15. DOI: <https://doi.org/10.15388/SRE.2020.1>.

BALČIŪNIENĖ, I., 2009. *Pokalbio struktūros analizė kalbos įsisavinimo požiūriu*. Humanitarinių mokslų daktaro

disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

BALČIŪNIENĖ, I. & DABAŠINSKIENĖ, I., 2019. Language dominance in bilingual acquisition: A case study of narrative production in Lithuanian. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat / Estonian Papers in Applied Linguistics*, 15, 5–19. DOI:10.5128/ERYa15.01.

BALČIŪNIENĖ, I. & KAMANDULYTĖ-MERFELDIENĖ, L., 2018. The Corpus of Lithuanian Children Language: development and application for modern studies in language acquisition. *Kalbotyra*, 71, 7–25. DOI: <https://doi.org/10.15388/Kalbotyra.2018.1>

BLAŽIENĖ, A., 2015. Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė. *Taikomoji kalbotyra*, 7, 1–25. DOI: <https://doi.org/10.15388/TK.2015.17492>

BREZINA, V., McENERY, T., & WATTAM, S., 2015. Collocations in context: A new perspective on collocation networks. *International Journal of Corpus Linguistics*, 20(2), 139–173. DOI: <https://doi.org/10.1075/ijcl.20.2.01bre>

BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ, J., 2021. *Objekto raiška lietuvių kalboje: gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleivių atvejis*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

DABAŠINSKIENĖ, I., 2009. Šnekamosios lietuvių kalbos morfologinės ypatybės. *Acta Linguistica Lithuanica*, 60, 1–15.

DABAŠINSKIENĖ, I., 2010. Acquisition of compounds in Lithuanian. *Baltic Linguistics*, 1, 51–82.

DAVIES, A., 2004. The Native Speaker in Applied Linguistics. In A. Davies & C. Elder (Eds.). *The Handbook of Applied Linguistics*. New York: Blackwell Publishing Ltd, 431–450. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470757000.ch17>.

GRANGER, S., 2015. Contrastive Interlanguage Analysis: A Reappraisal. *International Journal of Learner Corpus Research*, 1(1), 7–24. DOI: <https://doi.org/10.1075/ijlcr.1.1.01gra>

GUDAVIČIENĖ, E. & JAKAITĖ-BULBUKIENĖ, K., 2019. Londono ir Oslo paveikslas: lietuvių kalbinis elgesys. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, (27), 7–44.

GILQUIN, G., DE COCK, S. & GRANGER, S., 2010. *Louvain International Database of Spoken English Interlanguage* (CD-ROM + handbook). Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain.

KAMANDULYTĖ, L., 2009. *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

KAMANDULYTĖ-MERFELDIENĖ, L., 2012. Morphosyntactic Features of Lithuanian Adjective Acquisition. *Journal of Baltic Studies*, 43(2), 239–250. DOI: <https://doi.org/10.1080/01629778.2012.674798>

KAMANDULYTĖ-MERFELDIENĖ, L., 2014. Būdvardžių semantikos įsisavinimas ankstyvojoje vaikystėje. *Language in different contexts. Research papers*, Volume VI(I). Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 208–217.

KAMANDULYTĖ-MERFELDIENĖ, L., & NENARTAVIČIŪTĖ, S., 2015. Būdvardžių vartosenos ypatybės reklamos kalboje. *Respectus philologicus*, 27(32), 177.

KILGARIFF, A. 2009. Simple maths for keywords. In M. Mahlberg, V. González-Díaz, C. Smith (Eds.). *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference*, 20-23 July 2009. Liverpool: University of Liverpool. Prieiga

internete: <http://ucrel.lancs.ac.uk/publications/cl2009/> (žiūrėta: 2022-02-02).

KRIVICKAITĖ, E., 2014. Netikrų žodžių kartojimo testas: lietuvių vienakalbių ir dvikalbių vaikų kalbos tyrimas. *Taikomoji kalbotyra*, 4, 1–22.

MAZOLEVSKIENĖ, A., 2006. Priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų lietuvių kalbos gebėjimų ugdymas, taikant komunikacinį metodą. *Pedagogika*, 83, 143–147.

PODERIENĖ, N. & TAMULIONIENĖ, A., 2020. *Įveikti atskirtį: grįžusių iš užsienio mokinių kalbinė integracija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://doi.org/10.35321/e-pub.7.grizusiuju-kalbine-integracija>.

RAMONAITĖ, J., 2015. Kaip lietuviškai šneka užsieniečiai? Lietuvių kaip antrosios kalbos veiksmažodžio įsisavinimas. *Baltistica*, L(2), 295–330. DOI: [10.15388/Baltistica.50.2.2240](https://doi.org/10.15388/Baltistica.50.2.2240).

RIMKUTĖ, E., 2006. Dabartinės lietuvių kalbos gramatinių formų vartoseną morfologiškai anotuotame tekстыne. *Lituanistica*, 66(2), 34–55.

SAVICKIENĖ, I., 1999. *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

SAVICKIENĖ, I., 2000. Linksniai šnekamojoje kalboje. *Darbai ir dienos*, 24, 89–98.

SAVICKIENĖ, I., 2001. The role of diminutives in Lithuanian child language acquisition. *Linguistica Baltica*, 9, 133–142.

SAVICKIENĖ, I., 2005. Linksnų vartojimo dažnumas ir daiktavardžių reikšmė. *Acta linguistica lithuanica*, 52, 59–67.

SCOTT, M. 1997. PC analysis of key words – and key key words. *System*, 25(2), 233–245. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0346-251X\(97\)00011-0](https://doi.org/10.1016/S0346-251X(97)00011-0)

ŠMSM – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. 2019. *Sugrįžtame į Lietuvą: mokyklos vaidmuo*. Red. M. Kligienė. Prieiga internete: http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2019/10/Sugriztame_i_lietuva_mokyklos_vaidmuo.pdf.

VALECKIENĖ, A., 1998. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

VILKIENĖ, L., 2019. Gimtakalbių ir negimtakalbių mokinių lietuvių kalbos kokybė. *Pedagogika*, 135, 102–121.

VILKIENĖ, L., VILKAITĖ-LOZDIENĖ, L. & BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ, J., 2019. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

WÓJCIK, P., 2000. *The Acquisition of Lithuanian Verb Morphology: A Case Study*. Kraków: Universitas.

[1] Vienas iš projekto tikslų buvo sukaupti KG tekstyną. KL tekstynas buvo kaupiamas tik kaip kontrolinis, sudarant galimybę palyginti duomenis, todėl nebuvo siekta suvienodinti tekstynų imčių.

[2] Už pagalbą renkanti duomenis projekto grupė nuoširdžiai dėkoja mokytojoms Agnei Bartkaitei, Faustai Bagdonaitei, Vilijai Ivanovienei, Daivai Rašimienei, Kristinai Stankutei-Matei, Vilmai Vaitkevičienei, Nijolei Volosevičienei ir Ingridai Vrubliauskaitei.

[3]Paveikslėlių serija imta iš ŠMSM vykdytų lietuvių kalbos testų užsienio lituanistinėms mokykloms <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-svietimas/informacija-atvykstantiems-is-usienio-isvykstantiems-i-uzsieni/lietuviu-kalbos-testai/lietuviu-kalbos-testas-2018-m-vaikams-ir-suaugusiems-a1-a2-b1-lygis>

[4]Šio tyrimo analizei pasirinkta veiksmažodžio bendratis forma, t. y. visos veiksmažodžių formos buvo sujungtos ir skaičiuojamos kaip viena forma – bendratis.

[5]Remtasi *Dabartinė lietuvių kalbos gramatika*, nesiekiant tikslesnės veiksmažodžių semantikos analizės, o tik norint parodyti pagrindinius veiksmažodžių reikšminius ypatumus veiksmo požiūriu.